

הקרב על חל-עדיזיאת

סדן אבנר

חל-עזיזאת מאז תש"ח

תל זה, שהיה אימת ישובי הגליל המזרחי, לא ירד מסורי החדשות בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים. לא אחת הודיעו הרדיו והעיתונות כי "מתל-עזיזאת נפתחה אש על סיור צה"ל", או על "חקלאים שעבדו בשדות", או כי "עקבות מניח מוקש, שנחגלו בדרך הפטרולים שעברה למרגל-תיו המערביים של התל, הולכין לעבר המוצב הסורי שבו".

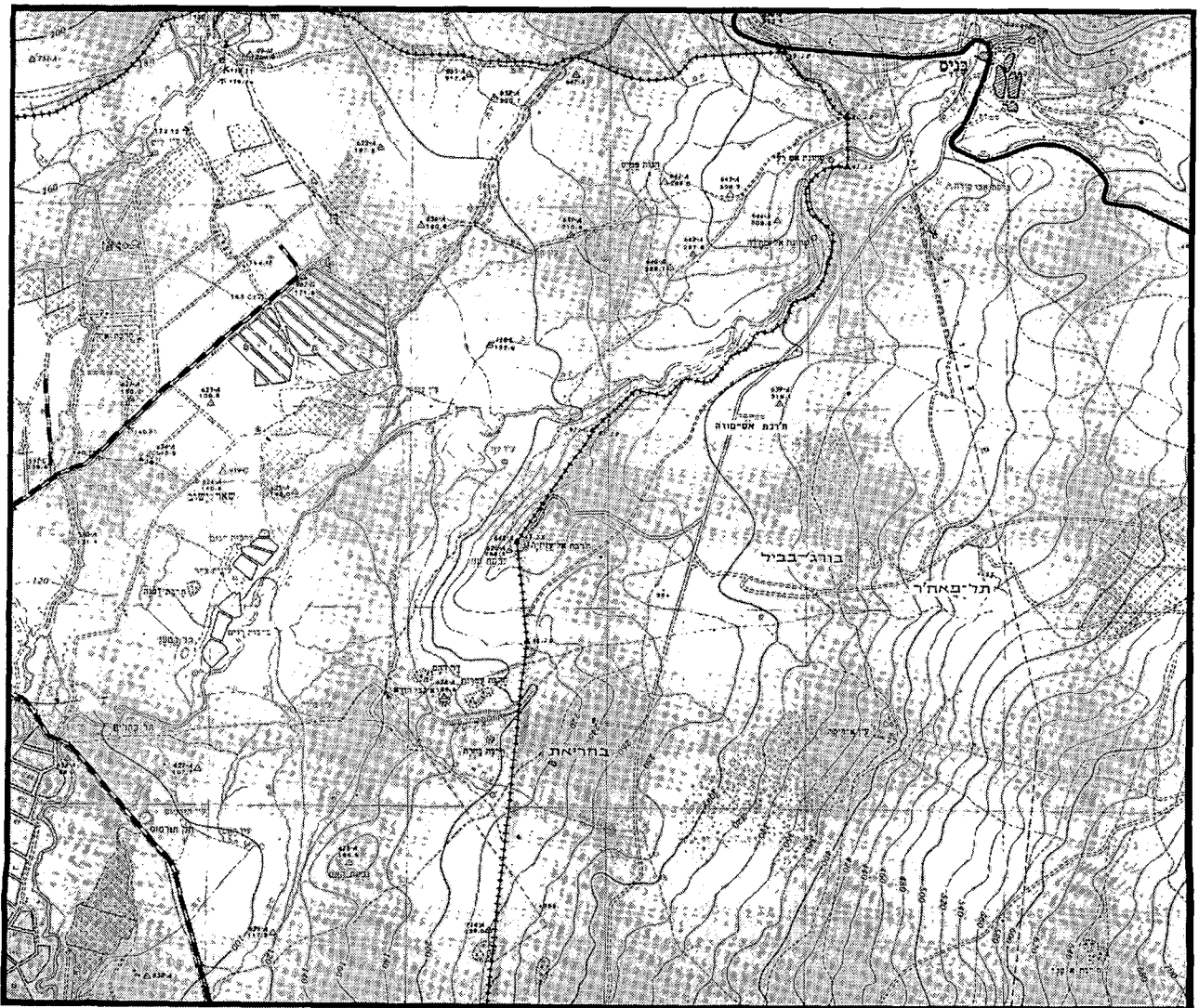
אך ההיסטוריה רוויה-הדמים של התל ראשיתה תשע-עשרה שנים לפני כן. במשך מרבית ימי מלחמת הקוממיות החזיק בתל, שנכבש על ידי צה"ל, מספר קטן של מגנים — נוכח התקפות חוזרות-ונשנות של הכוחות הסוריים. למרות שהסורים נעזרו בשריון ובארטילריה לא הצליחו לכבוש מידינו, ורק בהפרם את "ההפוגה השניה" הצליחו להדוף את המגנים אל העמק.

בהסכם שביתת-הנשק בין ישראל לסוריה, שנחתם ב־20 ביולי 1949, נקבע תל-עזיזאת כשטח מפורז, וגבול שביתת-הנשק סומן מעט מזרחה לנקודה הגבוהה ביותר בתל;

צה"ל גאה ביכולתם של מפקדיו להגיב במהירות וביעילות על השינויים וההפתעות שטומן בחורבו שדה-הקרב. ואולם, אף שליכולת האילתור והתושיה נודעת חשיבות מרובה, והן אכן מאפיינות את צה"ל ביחס לצבאות אחרים, מכל מקום אין ספק, כי תכנון מדוקדק וביצוע מעולה עדיפים על כל אילתור.

לעיני מי שטייל בשעות-הלילה המאוחרות של ימי הכוננות, שקדמו למלחמת ששת הימים, בשדות אחד הישובים בגליל העליון המזרחי, נתגלתה תמונה מורזרת ביותר. חיילים חמושים בכלי-נשק וחגורי חגור, רצים בין אלומות-קש מזורות בתוך שדה השלף שזה עתה נקצר, כשסרטיסימון לבנים מנחים את דרכם. לא היה זה, "טקס קציר" נוסח צה"ל; ולמרות שכונה בפי משתתפיו בשם "קרנבל החציר", היה המדובר בעניין רציני ביותר. בדרך זו סיים גודו "הבוקעים הראשון" של חטיבת "גולני" את סדרת אימוניו לקראת כיבוש תל-עזיזאת.

מפת האיזור

מעל פני הים, ומתמשך בכיוון צפון-מזרח — דרום-מערב לאורך למעלה מק"מ אחד.

נוסף על עליונותו הטופוגרפית על השטח שמסביבו, תחום התל משלושה עברים על-ידי נחל בניאט, ועל-ידי תעלות ויובלי-מים.

התל הוקף בשלוש גדרות, וביניהן הונחו מוקשים. מצדו המזרחי יצאה דרך מזרחת, שהתחברה לדרך-הפטרוילים הסורית, וממנה היתה הכניסה היחידה למוצב. את המוצב הקיפה חפרת-קשר עמוקה, מדופנת ומבוצרת היטב, בעלת בונקרים ואשנבי-ירי, ובה מקלט ללוחמים נגד הפגזה. הביצורים החד-זקים ביותר היו בצד המערבי של המוצב. לב היעד היה בנקודה הגבוהה ביותר, שהיא הנקודה הדרומית-מערבית, בה היו בונקר המפקדה, משרדי הפלוגה ומגורי החיילים, וכן מצדית-בטון עגולה בעלת אשנבים לכיוון דרום ומערב, שעובי קירותיה עלה על 50 ס"מ.

כוח האויב שהחזיק ביעד מנה עשרות לוחמים, ועמדו לרשותו כמויות נשק רבות ומגוונות, החל בטנק "פנצ"ר" שהוצב בדרך קבע במוצב, מרגמות בנות 82 מ"מ, תותחים נ"מ בני 20 מ"מ, מקלעים כבדים ומקלעים בינוניים, וכלה בנשק קל ובתחמושת רבה.

מייד לאחר קבלת האישור ממפקדת החטיבה לתכנן את כיבוש התל כמשימה אפשרית לגדוד, הוחל בנוהל הקרב, שבו שובצו, כאמור, תרגיל סכמטי על דגם התל, שנערך בשדות בית-הלל, וכן בדגמים נוספים באזור. בתרגיל נטלו חלק כל חיילי הגדוד.

התכנית המקורית של כיבוש היעד, שגובשה בגדוד על-ידי המג"ד סא"ל בני וסגנו רס"ן אמיר, היתה מבוססת על שתי הנחות עיקריות:

1. הפעולה תבוצע בלילה.
2. הפעולה תבוצע ברגל.

שתי הנחות אלה לא הקשו על הגדוד, שכן תורגל ואומן לפעול בלילה, ובהיותו גדוד חי"ר מעולה, לא יצרה גם ההליכה כל קושי לגביו.

בעיית ניטרולם של המוצבים הר-שכנים לתל-עזיזאת הוטלה על-ידי החטיבה על יחידות אחרות. התכנית קבעה, כי הגדוד יתכנס ויערך במושב שאר-ישוב שלמרגלות התל, ומשם ינוע לזואדי שבין גבעת-האס ובין התל ובכך יאגוף את היעד מדרומו, יגיע לעורפו ויפרוץ ליעד ממזרח ומדרום בעת ובעונה אחת. והרי חלוקת כוחות הגדוד ומשימותיהם לפי סדר התנועה:

- כוח בפיקודו של סגן עזרא —

ינווט את הגדוד למשימתו, יחסל כל התנגדות בדרך ליעד, וכן יכבוש, לפי פקודה, מצדית שמצפון-מזרח לתל.

- כוח בפיקודו של סגן איציק — יפרוץ את הגדרות שבחלק הדרום-מערבי של היעד, ויכבוש את חלקו

בהתאם לכך פינו הסורים את כוחותיהם ממנו, אך עד מהרה שבו ונכנסו לתוכו, ומאז החזיקו בו עד מלחמת ששת הימים. חשיבותו הצבאית של התל נובעת בעיקר מעליונותו הסורית פוגרפית על האזור שממערב לו, כלומר — על ישובי עמק החולה הצפוני, ומהיותו קרש-קפיצה טבעי לאויב לכיבושם של ישובים אלה.

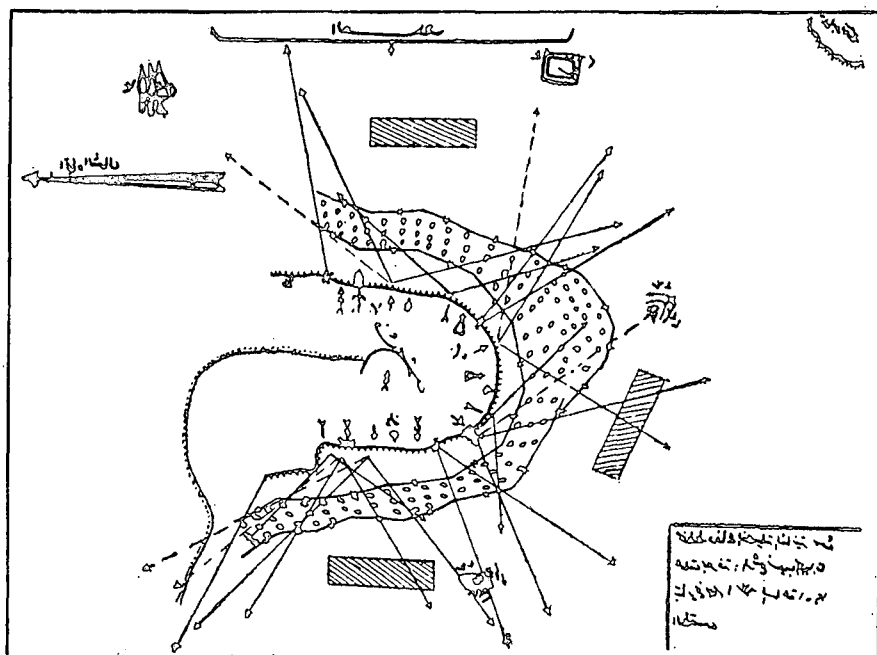
במשך 20 שנה הטריד התל את מנוחת התושבים שממערבו, ולא אחת גם ספג מנחת זרועו של צה"ל, אך תמיד שיקמו הסורים מחדש את ביצוריו.

ג' הכוננות שקדמו למלחמת ששת הימים

בשעות הערב המאוחרות של אחד מימי שישי, בתקופת הכוננות במאי 1967, קיבל גדוד "הבוקעים הראשון" את הפקודה לעלות צפונה.

כבר למחרת היום יצאו מפקד הגדוד ומפקדי הפלוגות לתצפית על השטח שמעבר לגבול, ולא פסחו אף על אחד מכל מגדלי-המים בקיבוצים שבסביבה. מבין כל המוצבים הסוריים, שבחלקם היו מוכנים למפקדי הגדוד, משך את שימת-לבם דווקא תל-עזיזאת, כמוצב הבולט בשטח. הם חשו, כי אם תפרוץ מלחמה, ואם תינתן הפקודה לעלות על רמת הגולן, ראוי הגדוד למשימה של כיבוש התל.

המוצבים הסוריים בגזרה זו, שחלקם הוקם עוד בתקופת שלטון המנדט הצרפתי בסוריה, היו ערוכים בחיפוי הדדי, כלומר, כך שכל אחד מהם יוכל להגן על משנהו או לפחות לשלוט באש על הדרכים המובילות אליו. כשניים וחצי ק"מ

תכנית האש הסורית להגנת תל-עזיזאת

ממזרח לתל-עזיזאת שכן המוצב הסורי הפלוגתי תל-פאח'ר; ואילו מצפון למוצב ומדרום לו שכנו שני מוצבים מחלק-תיים: ח'רבת אס'טודה ובחריאת. יעד היה בנוי בראש התל, המתנשא לגובה כ-300 מ

מ. ק. ר. א.

- 2 זחל"מי
- המפקדים ושנק
- כוח איציק
- כוח אורי
- כוח מרדכי

הגבוה של היעד. כוח בפיקודו של סרן אורי יפרוך ליעד ממזרח ויטהר את חלקו המזרחי.

● כוח בפיקודו של סגן מרדכי — יפרוך בעקבות כוחו של איציק ויטהר את החפרה המערבית של היעד.

● כוח בפיקודו של סגן אבנר — ישמש עתודה, וימצא בכוננות לפרוך לעבר היעד מכיוון דרום-מזרח, על-מנת לסייע לכוחות האחרים, אם יתגלה קושי בביצוע משימתם.

● כוח מסייע של הגדוד, בפיקודו של סרן מיכה — ית-מקם במטעי שאר ישוב, ומשם ירתק את היעד באש מרגמות בנות 81 מ"מ, תול"רים ומקלעים כבדים. כמו כן היו כוחות נוספים בגדוד.

עד כמה היתה תכנית זו מדויקת, יעיד מרשם משימות א-סיכנה של הסורים, שנמצא במוצב התל, ופורסם ב"במחנה" שלושה ימים לאחר כיבוש היעד על-ידי הגדוד.

תכנית זו הובאה תחילה לידיעת קציני הגדוד בלבד. כל קצין בגדוד למד היטב את המשימה ואת מבנה היעד, תוך שימת-לב מיוחדת לביצורים ולמיקומם של כל-הנשק, שדות-המוקשים וגדרות המוצב.

רק במועד מאוחר יותר, משנראה כי ביצוע המשימה אכן קרב ובא, הובא תוכנה לידיעת החיילים. לשם כך נבנה בחורשה שולחן-חול גדול, שהיה העתק מדויק ביותר של התל על ביצוריו ועמדותיו. כאן ראה כל חייל וחייל את היעד, וכאן למד ביסודיות את תפקידו ותפקיד חבריו בבוא הפקודה. בעזרת שולחן-החול ניתנו הפקודות, ונערכו תדרי-כים למפקדים ולחיילים.

אך בכך לא היה די. הכוחות תורגלו גם בנפרד, כל כוח במשימתו. כן מוקמו שתי תצפיות בשטח, האחת — גבעת-האם (תל-אבו-חנייה, הנמצא כ-2 ק"מ מדרום-מערב לתל-עוזיאת), והשנייה — במשק דן, מעל מגדל המים. כן היה התל נתון לתצפית יומם וליל, לשם בחינת מספר החיילים במוצב ועבודות הביצורים שנעשו בו. לתצפיות אלה הצטרפו מדי פעם קציני הגדוד, ובסופו של דבר הכיר גם כל חייל בגדוד את היעד על כל פרטיו.

המלחמה

ב-5 ביוני בשעה 0800 שמעו חיילי הגדוד את הודעת דובר צה"ל, כי קרבות פרצו בדרום, וההתרגשות הגיעה לשיאה. הכל האמינו כי בקרוב תינתן הפקודה, וגם הגדוד, עם חייליו האחרים של פיקוד הצפון, יצא לכיבוש רמת הגולן. אך דבר זה לא אירע.

למחרת בבוקר, ב-6 בחודש, נקרא הגדוד לסייע בהדיפת התקפת-הנפל הסורית על קיבוץ דן, אך עד מהרה, בלא שיילחם, שב לחורשה שבקרית-שמונה. ביומיים הבאים היו חיילי הגדוד נייעורים עם שחר, נושאים את עיניהם מזרחה לעבר התל, והוא עדיין עויין, מתנשא ופולט-אש. הכל דנו בשאלה: מתי?

לעתים, בשעות אחר-הצהריים, היו החיילים עוקבים אחרי מטוסי חיל-האוויר הממטירים פצצות על התל ועל היעדים שבסביבתו, אך לכולם היה ברור: עד שאנשי החי"ר, כלומר הם עצמם, לא ייכנסו לתעלות — לא ייכבש התל; וכך היה.

ככל שהעמיק צה"ל לחדור למרחב סיני ולגדה המערבית, גברה קנאת החיילים בחבריהם הלוחמים באותן חזיתות. ההרגשה היתה, כי המלחמה פוסחת על הגדוד. וכך, בשעות הבוקר המוקדמות של יום שישי, 9 ביוני, עם קבלת הידי-עות על הפסקת האש בחזית המצרית והירדנית, היה מוראל החיילים בשפל המדרגה. אך משנתקבלה הפקודה המיוחדת להיכנס לתעלות, נדרך הגדוד כולו כקפיץ לקראת ביצוע המשימה.

בתכנית האחרונה של הגדוד, זו שהופעלה לבסוף במל-חמה, התבטלו שתי הנחות-היסוד של התכנית הראשונה, ונקבע כי:

1. כיבוש התל ייעשה לאור היום.
2. הגדוד יקבל תחת פיקודו טנקים וכן זחל"מים לצורך כיבוש התל.

על המשימה המקורית, שלא שונתה, נוסף בתכנית האחרונה גם כיבוש בחריאת, מוצב מחלקתי שמדרום לתל-עוזיאת, וכיבוש בורג'-בביל — לפי פקודה.

משימות הכוחות

● כוח רכוב על זחל"מים, בסיוע טנקים, יכבוש את התל לאחר שיכנס אליו בדרך המובילה ממזרח.

● כוח שני רכוב על זחל"מים, יכבוש את מוצב בחריאת ויהיה נכון לסייע בכיבוש תל-עוזיאת, ואם לא יופנה לשם, יכבוש את מוצב ח'רבת אס-סודה שמצפון לתל.

● שאר הכוחות יגועו באוטובוסים לעבר הגבול, ויופעלו לפי פקודה; היה צפוי כי כוחות אלה יופנו לכיבוש מחנות הבניאס מצפון לתל.

● הכוח המסייע פוצל לשניים, המרגמות הוצבו מאחורי גבעת-האם ואילו המקלעים הכבדים והתול"רים — במטעי שאר-ישוב, לפי התוכנית המקורית.

ב-9 ביוני, בשעה 1454, חצו זחל"מי הגדוד את "הקו הירוק", בעקבות גדוד "ברק", אף הוא של חטיבת גולני, שנע לתל-פאחר. את שיירת הגדוד הובילו טנקי "שרמן מ-50".

עם מעבר הגבול ליד גבעת-האם, חשו לוחמי הגדוד כי נכנסים הם ללב-לבה של המלחמה. ציר התנועה הופגז קשות, וכוסה גם באש שטוחת-מסלול שנורתה מתל-עוזיאת, מתל-פאחר ומבורג'-בביל. עם מעבר הגבול הבחינו הלוחמים ב-2 זחל"מים של יחידת השריון שחצתה את הגבול לפניהם, אשר נפגעו ישירות והרוגיהם עדיין היו מונחים לידם.

והתצפיות השולטות על הדרך.

פעולת הטיהור נערכה ביסודיות, כפי שנלמדה ותורגלה בגדוד במשך זמן רב. תחילה גילו הסורים התנגדות, אך מאוחר יותר החלו נכנעים בפני הכוח העולה ומתקדם במעלה היעד.

כיוון שלוחמי הכוח הכירו היטב את מבנה היעד, יכלו לנוע בו במהירות, בהדבירים את התנגדות החיילים הסורים. בסך-הכל היו אבידות הכוח בקרב זה הרוג אחד ופצועים מספר.

באותו יום, בשעה 1706, יכול היה המג"ד לדווח למפקדת החטיבה: "התל בידי".

בטרם נסרק היעד ביסודיות, נקרא חלק מכוונות הגדוד לסייע לגדוד "ברק" בהשלמת כיבוש תל-פאח'ר, שגילה התנגדות עיקשת. כוח אורי נע לשם מתל-עוויאת, בהשאירו משמר קטן על השבויים, שרוכזו בבריכת-השחיה היבשה של המוצב; ואילו כוח מרדכי נע שמה לאחר שכבש את ח'רבת אס-סודה ומצא בה טנק מטיפוס "טי-54", אשר חייליו

בעלות הכוח על דרך-הפטרוילים הסורית, עלה טנק על מוקש ופרס שרשרת. בבדיקה שנעשתה במקום הוברר, כי הסורים הניחו מקבץ חפז של מוקשים על הדרך. חיילי הגדוד לא היססו לרגע; אנשי הזחל"מים הראשונים קפצו מטה, ותוך דקות ספורות פינו את המוקשים. בהגיע שיירת הגדוד לדרך המסתעפת למוצב בחריאת, פנה לשם הכוח שאליו נלווה הסמג"ד, וכבש בשעה 1555 את המוצב ללא קרב — שכן האויב נטשו קודם לכן, ונשא רגליו לעבר תל-עוויאת.

במשך כל אותו בוקר הונחתה על חיילי האויב שבתל-עוויאת אש עזה, הן עלידי הארטילריה שעמדה לרשות החטיבה והגדוד והן עלידי טנקים שהיו בנגבת-האם.

אש זו כמעט שלא גרמה לאבידות בתל, מה גם שבידי חייליו נשארה העליונות הטופוגרפית לגבי כוחותינו הנעים, והיה באפשרותם להילחם היטב ולגרור לאבידות בכוח התור קף. למרות זאת נראה, כי רוחם של חיילי המוצב לא היתה מרוממת ביותר.

המג"ד בראש כוחותיו, בסיוע הטנקים הנותרים, המשיכו לנוע צפונה לעבר התל. מיד לאחר חידוש התנועה, הבחין קצין המבצעים, סגן כ"ץ, בברק-אור מתל-עוויאת. הוא קירב את משקפתו לעיניו, והבחין בטנק סורי מדגם "פנצר". טנק זה, שעמד בדרך כלל כשקנהו מופנה מערבה לעבר ישר בינו, שינה את עמדתו, כדי לפגוע בכוחותינו הבאים מדרום — וכך נתגלה. שימת-לבם של שרינואניו (אלה שבטנק שנעצר לאחר שפרס שרשרת) הופנתה לעבר ה"פנצר" ובשני פגזים פגעו בו והבעירוהו.

כוח המג"ד הגיע בשעה 1621 למסעף הפונה לתל, ושם השאיר טנק אחד, כדי שיחפה על הכניסה ליעד. תוך ההתקרבות המשיך היעד לספוג אש, עד שהגיעו כוחותינו לגדרותיו. וכאן אירע דבר מעניין ביותר. הטנק שהוביל את ההתקפה עבר את מחסום הש"ג הסורי והעפיל למרומי היעד, וכמותו עשו גם זחל"מ המג"ד וזחל"מ המ"פ, תוך ירי וזריקת רי-מונים; אך שני זחל"מים שנעו בעקבותיהם עלו בזה אחר זה על מוקשים ונתקעו. הלוחמים שהיו בתוכם נדהמו לרגע, אך מיד קפצו מעל הזחל"מים והחלו לרוץ לעבר יעדיהם, כפי שנבקע מראש. כוח אחד נע לחלקו הצפוני של היעד, דרך החפרה שהובילה מסוכת הש"ג; כוח שני נע לחלקו המזרחי של היעד; ואילו הכוח השלישי עלה למעלה, לתוך לבו של המוצב, כשהוא מטהר את העמדות

ונחתהו כשמועו מותנע. יחד סייעו שני הכוחות בחיסול
אחרוני הסורים בסביבת תל־פאח'ר.

הכוחות שחצו את הגבול בשעות אחר־הצהריים המאוחרות, נעו אף הם צפונה בעקבות הגדוד, כשהם נתקלים בדרכם בשורת השבויים שהורדה מתל־עוזיאת. כוח איציק נשלח לח'רבת אס־סודה, בעוד שכוח אבנר נשלח לתל־עוזיאת, על־מנת להשלים את טיהורו ולהיערך בו להגנה מפני התקפות־נגד. באותה עת עדיין היה התל אפוף כולו עשן, טנק ה"פנצר" עדיין בער, וכן מבנים אחדים. החפרות והמבנים כולם היו זרועים גויות. בסריקת המבנה המרכזי נתגלו מחסן־נשק ומחסן־מזון, מלאים על גדותיהם. מאוחר יותר, משנקרא סגן אבנר לתל־פאח'ר לקבור צת־פקודות, מצאו סגנו וחיללים אחדים שהיו עמה, כ־7 חיילים סורים מתחת למבנה המרכזי של היעד. ביניהם היו: מפקד המוצב, קצין בדרגת סגן וכן רב־הסמל של המוצב. מעניין לציין, כי בין השבויים הללו היו שני פצועים שהחורבש הסורי שהיה עמם במחבוא סירב לטפל בהם, ולפיכך טיפל בהם חובש הכוח.

למחרת, שבת, 10 ביוני 1967, האחרון למלחמת ששת הימים, הניפה המחלקה שנשארה ביעד את דגל ישראל על עץ ליד הבונקר המרכזי של התל, ובכך בישרה לישובים למטה, כי הסיוט ששמו תל־עוזיאת — חלף.

